

Традиції і новаторство І. Багряного в осмисленні національної ідеї (на матеріалі політичної публістики)

Стаття присвячена вивченню політичної публістики І. Багряного та провідної в ній і актуальної – національної ідеї. З одного боку, публіцист підтримував ідеї відомих українських мислителів, таких як М. Драгоманов, В. Липинський, Ю. Липа, Д. Донцов, або ж, з іншого боку, полемізував з ними, висловлюючи оригінальні положення своєї концепції побудови незалежної демократичної України, чим сприяв поширенню національної ідеї та її підтримки серед українців.

Ключові слова: національна ідея, націоналізм, публіцистика, незалежність, демократія, молодь, кадри.

Статья посвящена изучению политической публицистики И. Багряного и ведущей в ней и актуальной – национальной идеи. С одной стороны, публицист принимал и развивал идеи известных украинских мыслителей, таких как М. Драгоманов, В. Липинский, Ю. Липа, Д. Донцов, а с другой стороны, полемизировал с ними, высказывая оригинальные положения своей концепции создания независимой демократической Украины, чем оказывал содействие распространению национальной идеи и её поддержки среди украинцев.

Ключевые слова: национальная идея, национализм, публицистика, независимость, демократия, молодежь, кадры.

The article investigates political publicity works of I. Bagrianyi, showing there prominent national ideas. On the one hand, publicist followed ideas of outstanding ukrainian philosophers, such as M. Dragomanov, V. Lypynskyi, Y. Lypa, D. Dontsov, or, on the other hand, disagreed with them expressing original statements of own conception of forming independent democratic Ukraine, what was making this idea more known among ukrainians.

Key words: national idea, nationalism, publicity, independence, democracy, youth, staff, press.

Активна громадянська позиція, гнівний протест проти всієї радянської системи, прагнення продовжити національні ідеї доби УНР спонукали до того, що І. Багряний став відомим політичним діячем, якого Ю. Лавріненко назвав “найвидатнішим політичним речником першої еміграції з Радянського Союзу” [10, 612]. Саме в еміграції він активно розгорнув свою політичну діяльність, очолював УРДП, організував газету і видавництво “Українські вісті”, був обраний головою Української Національної ради, згодом – віце-президентом Української Народної Республіки у вигнанні. Він згуртував українців різних політичних сил навколо однієї спільної ідеї – національної.

Найбільше І. Багряний поцінований як письменник, публіцистика ж була предметом поодиноких досліджень В. Гришка, І. Дзюби, Г. Костюка, В. Наддніпрянця, О. Утріско та ін., які вивчали її проблемно-тематичні аспекти, та окремо досліджений памфлет “Чому я не хочу повертатись в СРСР?”, натомість не повною мірою досліджена політична публіцистика і провідна в ній – національна ідея.

Зміст публіцистичного матеріалу відображає стан справ у суспільстві з певних світоглядних позицій тієї чи іншої соціальної групи і має на меті формування чи підтримування або заперечення певних світоглядних позицій читача матеріалу, а, отже, має чітку (явну або приховану) ідеологічну компоненту. “Публіцистичний твір у тій чи іншій мірі завжди інтегрований з найважливішим сегментом загального дискурсу – політичним дискурсом, який несе в собі ідеологічний зміст” [13, 581].

У політичній публіцистичній спадщині І. Багряного виділяються провідні теми, серед яких осмислення подій в Україні та за її межами за часів Сталіна й за часів Хрущова, зокрема й такі події, як укладення договору між Польщею, СРСР і Чехословаччиною про діяльність, спрямовану проти партизанських груп, висвітлення діяльності УРДП, зокрема, проведення з’їздів цієї партії; висвітлення перебігу судового процесу між російським емігрантом Кравченком, автором книги “Я вибрав свободу” і редакцією “Українських вістей”; полеміка з українськими

націоналістичними, прокомуністичними та російськими виданнями, зокрема з Р. Абрамовичем у газеті “Социалистический вестник”, “Новый мир”, “Известия” щодо російського шовінізму; осмислення діяльності Американського Комітету звільнення народів СРСР; розгортання процесу репатріації до СРСР; проведення конгресу вільної преси в Берліні тощо.

Та провідною для публіцистики, як і для його художньої творчості, паростками якої стала лірика та історична белетристика, заґрунтована на соціологічній концепції історії України, стає національна ідея. У романістиці (“Скелька”, “Тигролови”, “Сад Гетсиманський”, “Людина біжить над прірвою”) простежується продовження проблем пробудження національної самосвідомості, проблеми національного життя українців-таборян, інтелектуального поступу української нації та ін., що органічно пов’язано з його публіцистикою та політичними концептами УРДП.

У своїх політичних виступах, памфлетах, статтях, рефлексіях, доповідях він наголошував на необхідності здобуття Україною державності, перебудови її в “прогресивну форму сучасної національної держави” [5, 20]; відстоювання національної ідеї, розмежування понять “національна ідея” і “націоналізм” [див.: 6]; відродження національної свідомості: “Україна або повстане волею й енергією реально існуючих творчо-продуктивних та бойових сил нації, або її ніколи не буде” [1, 166]; об’єднання національно-патріотичних сил в Україні та за її межами для боротьби за самостійну, незалежну Україну: “Ми ставимо завданням організацію всіх потенціальних сил українського народу в єдиний революційний фронт, зорієнтований на більшість” [5, 20].

Образ України та її долі І. Багряний створює вже у першому своєму публіцистичному виступі – полум’яному політичному памфлеті “Чому я не хочу повертатись до СРСР?” У згаданому нами памфлеті центральними образами-антиподами стали образ “родіни” й України (у подальшому таке протиставлення міститься у таких виступах, як “Доповідь на II з’їзді УРДП”, “Чад імперії”, “Істерика російського фашизму”, “До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”, “Як українці програли процес Кравченка”, “ $2 \times 2 = 4$ ” та ін.), для створення яких автор, з одного боку, вдається до іронії і сарказму, використовуючи суржик, як-то:

“родіна”, “совітська родіна”, “необятна родіна”, загальний концтабір, з іншого, – використовує патетику і співчуття через емоційність, наснаженість, великою кількістю риторичних фігур (запитань, окликів) виражає любов до України-Вітчизни, однієї з “рівноправних”, забризканих кров’ю від “варфоломійвських ночей”, з доведеним до людоджерства народом, матерями й сестрами найшляхетнішого племені, вимордуваною інтелігенцією [див.: 8]. Вона одна з найбільш поневолених радянською системою республік, яка прагне вирватися з концтабору: “І насамперед до цього стремить Україна – найбільша з радянських республік після Росії й найбільша з націй, тією Росією поневолених” [2, 126]. Натомість СРСР автор вважав концентраційним табором: “Висловлюючись фігурально, це великий концентраційний табір багатьох націй, цей світ утримується в купі силою фізичного й морального терору органів влади російської більшовицької імперії, і як кожен “путній” концентраційний табір, цей світ підмосковський має непереможну тенденцію геть розбігтися” [2, 126].

Незважаючи на те, що Україна є частиною СРСР, автор переважно розглядає її як окрему державу, постійно наголошує на самобутності, традиціях і накреслює в подальших публіцистичних виступах перспективи її розвитку як незалежної держави. Україна для Багряного мислиться як самодостатня територія, соціально-політичний топос, де стикаються філософські, історіософські, культурологічні, економічні, релігійні та інші ідеї, що складають внутрішній простір. Це вже не покірنا російська провінція Малоросія, у ній зникли поняття “малорос”, “хохол” і “велика частина неукраїнського етнічного населення сьогоднішньої України заявляє себе все ж таки українцями за державною приналежністю” [2, 130]. Тож оміряна Україна для Багряного – незалежна, рівноправна з іншими вільними країнами у світі. Не останню роль у її розбудові він відводить для українців-емігрантів, на плечі яких покладена особлива місія в українському державотворенні: “Своєю відданістю українському народові, своєю невтомною енергією і, як треба буде, своїм життям і кров’ю ми відкриємо нову сторінку української історії. Сторінку довершених змагань за свободу, добробут і національно-державну незалежність” [9, 103]. Еміграція мусить виробити тактику, створити не лише окремі партії на зразок УРДП, а має сформувавши єдиний національний фронт, доказом чого

є створення УНРади та ВО [9, 135]. І тому важливу роль у політичному житті емігрантів І. Багрянний відводить українській еміграційній пресі, такій як газета “Українські вісті” у Європі (у якій певний час був редактором і журналістом) та “Український прометей” у США, яку вважав найбільшою мірою демократичною. Саме преса виявилася, на думку публіциста, надзвичайно живучою, агресивною, непримиренною щодо комунізму та фашизму, й оптимістичною [7, 411]. Серед основних завдань преси він визначає вміння організувати й урухомити волю народних мас і найголовніше – вона має виконувати велику функцію “як в царині боротьби з нашим одвічним ворогом, в царині боротьби за визволення нашого народу, так і в справі ідейного та політичного виховання людських мас і їх духовної організації” [7, 411].

Основу концепцій П. Куліша, В. Антоновича, М. Драгоманова, а в ХХ ст. В. Липинського, Ю. Липи, Д. Донцова, а згодом і І. Багряного становило вивчення соціокультурної самобутності українського народу, ототожнення українців із хліборобсько-селянською верствою як провідною, націєутворюючою категорією народу та фундаментом для створення державності. Виокремлюючи в українському селянстві як домінуючі риси “хуторянство”, прагнення до просвіти (М. Драгоманов) або традиціоналістське збереження основоположних засад буття суспільства (В.Липинський), мислителі загалом подали панорамну картину світоосмислення українського селянства як переважаючої не лише кількісно, але й світоглядно верстви народу. І такий селянський світогляд ототожнювався з загальносуспільним, оскільки селяни отожднювалися з пасіонаріями – саме хліборобська соціокультурна спільнота визначала не лише тип світосприйняття, але й особливий тип етики, моралі, культури. Невипадковим у зверненні І. Багряного до проблем молоді великої України, розділеної на схід і захід, між якою “вирита глибока прірва” різною дійсністю та системами виховання і яку необхідно мобілізувати до боротьби за українську ідею, зацентровано на національних рисах української молоді, серед яких і релігійність, і вихованість, і нахил до бунтарства, і кмітливість, і тяжіння до героїчного, і вільнолюбство та ін. Зрештою, на думку публіциста, справжнє обличчя східної молоді зумовлене породженням хвильовізму і презентоване героями творів М. Хвильового (Аглая з “Вальдшнепів” та ін.) Тому в основі будь-якої національної

молодіжної організації має лежати “не націоналістичний шовінізм, а український територіальний патріотизм, про який так твердив наш славний соціолог В. Липинський” [4, 145].

Певний час І. Багрянний поділяв погляди Д. Донцова щодо націоналізму та державницьких ідей, але згодом в їх поглядах, за твердженням дослідників, була помітна стабільність протистояння, виявлена зокрема в “словесних дуелях” публіцистів з різних питань, як це помітно у полемічних статтях “Національна ідея і “націоналізм” чи “Відповідь Д. Донцову і його деяким учням” та ін. Автор стверджував, що “націоналізм”, як певне наповнення змістом національної ідеї слід відмежовувати від певних його носіїв (касти), від певного національного й соціального середовища, оскільки він зовсім не вичерпує поняття національна ідейність” [26, 59], і застерігав від провокацій та спекуляцій цими поняттями. Натомість, аргументуючи кожне своє положення і спростовуючи тези опонентів, наголошував, що носієм національної ідеї є цілий український народ (українське селянство, робітництво й українська робітничо-селянська інтелігенція). Першим гідним презентантом, “пророком і апостолом українського національного відродження”, “мучеником за українську національну ідею” вважав Т. Шевченка, протиставляючи його думки тезам Д. Донцова.

Як очільник УРДП І. Багрянний ставив своєю метою боротьбу за незалежну демократичну Україну, орієнтуючись на всі трудові та національно-свідомі елементи в самій УРСР, серед яких надавав важливого значення робітництву, професійним кадрам та молоді, котрі сприятимуть будівництву незалежної України. У цьому й виявилось переосмислення принципів ідеології українського визвольного руху. Адже фактично І. Багрянний поєднував ідеї національного визволення з ідеями соціальної демократії, чим був близький до Микити Шаповала. Запоруку успіху публіцист бачив у об’єднанні всіх українських сил. Саме такі тези є провідними для полум’яних памфлетів і політичних виступів, опублікованих у подальшому в газеті “Українські вісті”, – “Апологетика ідейного роззброєння і наша відсіч”, “Дніпро впадає в Чорне море”, “До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”, “Доповідь на III з’їзді УРДП”, “Доповідь на II з’їзді УРДП”, “Істерика російського фашизму”, “Молодь великої України і наші завдання”, “На новий шлях”,

“Національна ідея і “націоналізм”. Так, накреслюючи завдання молоді в програмних статтях “Молодь Великої України і наші завдання” та “До проблеми молоді”, він наголошує на проблемах організації молоді та її виховання: “Потрібна організація молоді не “націоналістична”, а національна... Така організація може називатися й Спілка Української Молоді. Але демократичні засади її мусять бути такими, щоб вона була українська спілка молоді... І керівництво в ній мусить належати не духовним “дідам”, а молоді, яка кликала б старших собі на допомогу з числа тих, кого вона поважає...” [3, 145]. А найголовнішою для молоді має стати ідея, “що виросла органічно, корінням з його простого, але весильного інстинкту самозахисту і боротьби за існування та самоствердження як особи і як спільності нації”[4, 37]. Справжнім обличчям такої молоді має стати – породження хвильовізму і такі її взірці, як образи молоді, створені Аркадієм Любченком у “Вертепі”, Юрієм Яновським у ряді романів, М. Хвильовим у “Вальдшнепах”. У побудові демократичної України важливим опертям, на думку І. Багряного, є “наявність великих кількісно і високих якісно фахових кадрів з усіх ділянок науки, техніки, мистецтва, господарства... ті кадри існують не на тлі темної, затурканої маси анальфabetів, а на тлі загальної письменності українського народу” [2, 131]. Далекозорість і проникливість публіциста виявилась у тому, що він не лише визначив ті сили в Україні, попри скептичне ставлення окремих політиків-емігрантів, але й довів, що саме ці кадри та великі українські резерви по концентраційних таборах всього СРСР, скориставшись сприятливим ґрунтом для ідеї української державності (відсутність ворожості до етнічного неукраїнського населення і ненависть до тоталітарного та фашистського режимів), збудують незалежну державу.

Актуальною й пророчою на сьогодні залишається теза І. Багряного про необхідність відродження національної свідомості: “Україна або повстане волею й енергією реально існуючих творчо-продуктивних та бойових сил нації, або її ніколи не буде”[5, 22].

І. Багрянний вибудовував власну політичну платформу, синтезувавши здобутки попередніх політичних діячів і публіцистів, таких як В. Липинський, Д. Донцов, М. Шаповал, М. Хвильовий та ін. У своїй концепції він був далекий від романтично-

піднесеного образу, створюваного в інших колах української еміграції, зокрема Уласом Самчуком, Юрієм Дараганом, Євгеном Маланюком, Олегом Ольжичем, оскільки його уявлення закорінене на тогочасних реаліях та прагматичному підході.

Отже, політична публіцистика свідчить про те, що для І. Багряного публіциста, письменника, журналіста провідною стала національна ідея, в якій він, з одного боку, підтримував ідею провідних очільників УНР, продовжуючи традиції, з іншого, – висловив оригінальні положення своєї концепції побудови незалежної демократичної України, які, як підтвердила історія, справдились або ж залишаються актуальними і на сьогодні. Така публіцистика (більшою мірою памфлети) не тільки відтворила політичну діяльність І. Багряного-активного борця, а й сприяла поширенню національної ідеї та її підтримки серед українців-емігрантів і українців материкової України, надихала вірою в перемогу.

Література

1. Багряний І. Дніпро впадає в Чорне море// Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 157-166.
2. Багряний І. До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 122-143.
3. Багряний І. До проблеми молоді// Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 143-146.
4. Багряний І. Молодь великої України і наші завдання // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 32-55.
5. Багряний І. На новий шлях // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С.15-22.
6. Багряний І. Національна ідея і “націоналізм” // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 56-65.
7. Багряний І. Наша преса// Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 411-412.
8. Багряний І. Чому я не хочу повертатись до СРСР? // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 22-32.

9. Багряний І. Доповідь на II з'їзді УРДП // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К., 1996. – С. 87-103.
10. Лавріненко Ю. Іван Багряний – політичний діяч і письменник // Українське слово: Хрестоматія укр. літ. та літ. критика ХХ ст.: У 3 кн. – К., 1994. – Кн. 2. – С. 612-617.
11. Липа Ю. Призначення України. – Л., 1992. – 270 с.
12. Липинський В. Матеріали міжнародної конференції “В’ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна”. – К., Філадельфія 1994. – 285 с.
13. Літературознавчий словник. – К., 1997. – 752 с.